

**Pat Southern, *The Roman Army: A Social and Institutional History*,
Abc-Clio, Inc, Oxford, 2006, 398 s., ISBN 1-85109-735-X**

*Bağış Alper KOVAN**

Bir kütüphaneci olarak başladığı akademik kariyerinde Roma tarihi ve arkeolojisi hakkında pek çok kitap yazmış olan İngiliz tarihçi Southern, bu eseri Roma'nın büyük bir devlet ve imparatorluk olma yolunda belki de elindeki en büyük silahı olan ordusu hakkında kaleme almıştır. Roma ordusunun tarihi ve geleneklerine ilişkin bu araştırma kitabı, konuyla alakalı sağlam ve güncel bir giriş işlevi görecektir. Southern'in Roma ordusuyla ve askerî meselelerle alakalı belli başlı konuları ayrıntılı bir biçimde ele alışı göze çarpar, ancak bu ayrıntılı işlediği yerlerin, genel olarak Roma tarihinin bilinen konuları olduğunu belirtmekte fayda vardır. Eser, belki yeni bilgiler veya özgün fikirler sunmaz, fakat günümüze ulaşan antik kaynakların Roma ordusuna ilişkin anlatıları, Cumhuriyet döneminde seçilmiş yetkililerin işlevleri, Roma siyasî yaşamının tarihi, askerlerin sosyal yaşamı, ordunun yapısı ve organizasyonu hakkında yazılmıştır. Ayrıca savaş taktikleri, muharebe kavramları, silahları ve lojistiği, imparatorluk ordusunun doğası, büyük Romalı komutanlar ve ünlü savaşlar hakkında oldukça doyurucu bilgiler sağlar.

Southern'e göre Roma ordusu, sürekli olarak farklı taktikler ve farklı silahlarla savaşan düşmanlarla karşılaştıkça farklı savaş taktiklerini ve yeni yöntemleri uyarlayarak, yeni ekipmanlar tasarlamıştı. Örneğin Roma, donanma kurmayı ve denizde savaşmayı Kartaca Savaşları'ndan sonra öğrenmiş ve geliştirmiştir. Yazar bununla birlikte Roma ordusunun organik olduğunu belirtir; Roma ordusunun sürekli hem iç hem dış durumlara hem de farklı coğrafi koşullara uyum sağladığını; bunun dışında da Romalı askerlerin her zaman kamu hayatıyla iç içe olduğunu aktarır. Yazar, Romalı askerlerin "Romalılık" anlayışına da değinir; bilhassa Cumhuriyet Dönemi'nde Romalı askerler her şeyden önce Roma şehri için ve onun adına savaşmışlardır. İmparatorluk Dönemi'nde ise bu durum değişmiş ve daha çok komutan veya imparator için savaşmışlardır.

* Doktora Öğr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı. E-posta: bagis.kovan@gmail.com, Orcid ID: 0000-0002-9462-1822.

Dönemsel olarak baktığımızda ise Cumhuriyet ordusu, İmparatorluğun ordusundan çok daha tekdüze ve küçük ölçekliydi. Özellikle sınır eyaletlerinde görev yapan askerlerinin çoğu muhtemelen Roma'yı hiç görmemişti ve bu nedenle İtalyan yarımadasının ortasında gerçek bir şehir devleti yerine, daha çok kendi hayatlarını kurtarmak için savaşmışlardı.

Bununla birlikte Southern'in, Roma ordusunun amansız bir hayranı olarak bu hayranlığını gizlemekten çekinmediğini görürüz. Bu durumu, belli noktalarda övgüye kadar ilerletmiştir. Kitapta Roma ordusunun “büyüklüğüne” yapılan vurgular özellikle göze çarpar. Gelgelelim Roma ordusunun zamana ayak uydurmak için değiştiğini ve geliştiğini aktaran yazar, bahsettiği askerî “büyüklüğün” doğası veya gerekçesi hakkında merak uyandıracak bilgiler vermez. Dolayısıyla bu “büyüklük” tabiri, çoğu zaman kişisel bir hayranlığın göstergesi olmaktan pek de öteye gitmez.

Southern, birinci bölümde Roma ordusuyla alakalı kaynakları incelemiştir. İlk olarak arkeolojik kalıntılardan söz ederek günümüze kalmış askerî teçhizat ve Roma döneminden kalma kaleler, surlar gibi yapıların Roma ordusunu anlamada önemli olduğunu vurgulasa da bunların, kesin bilgiler için tek başına yeterli olmadıklarını savunur. İkinci olarak da papirüs kayıtlarını inceler. Southern, bu kayıtların önemli olduğunu düşünür, zira başka hiçbir kaynağın, yaklaşık iki bin yıl önce Romalı askerlerin günlük rutinini bu kadar kolayca aktaramadığı görüşündedir. Bunun dışında epigrafik yazıtları da ünlü Romalı komutanların isimleri, unvanları ve yaptıklarına dair bilgiler vermesi açısından önemli bulur. Bu bölümün ilginç kısımlarından biri de yazarın heykel sanatını Roma ordusuna dair kaynak olarak değerlendirmesidir. Bilhassa imparatorların yaptırdığı zafer taklarını ve sütunları örnek göstererek, buradaki asker figürlerinin Roma ordusundaki askerlerin neye benzediklerini görmek açısından önemli olduklarını belirtir. Buna örnek olarak Traianus Sütunu'nu gösterir. Traianus'un Dacia Seferleri'ndeki zaferinin şerefine yapılan bu sütunda birçok sahne, ordunun yürüyüşte olduğunu, gemileri yüklediğini, nehri geçen gemilerden indiğini, köprüler, kaleler ve kamplar inşa ettiğini, ağaçları devirdiğini, savaşlarda mücadele verdiğini, şehirleri kuşattığını, yaralarını sardığını, hayvanları alıp götürdüğünü gösterir. Southern,

buradan o dönemin Roma ordusuna dair bilgiler elde edilebileceğini düşünmüştür. Bunun dışında sikkeleri de bu kaynaklar içine dâhil etmiştir.

Yazılı kaynaklara gelince Southern, Roma ordusu ve askerî tarihi hakkında yazan yazarları, “Orduda kişisel deneyime sahip yazarlar” ve “anlatı tarihçileri” olarak ikiye ayırmıştır. Roma ordusunda görev almış Ammianus Marcellinus, Polybios, Iulius Caesar ve düşman saflarında görev almış Flavius Iosephus gibi yazarları görev aldıkları seferlerle birlikte ele almış, Tacitus, Titus Livius, Cassius Dio gibi askerî deneyimi olmayan yazarları da ayrıca değerlendirmiştir. Bunlar dışında askerî kılavuzları, haritaları, kanunnameleri de yazılı kaynaklar arasında saymıştır. Southern ayrıca antik yazarları araştırırken onların arka planlarını da araştırmanın, yazarın kim olduğunun, hangi Roma imparatorunun veya siyasî sistemin bünyesi altında çalıştığının, neden yazdığının, eserin nasıl hayatta kaldığının, kimin kopyaladığının da araştırılmasında fayda olduğunu belirtir.

İkinci bölümde Southern, tarihi bir arka plan verir. Roma'nın kurulduğu dönemdeki coğrafyayı ve politik ortamı tanıtır. Burada bahsettiği önemli konulardan biri, Roma'nın yayıldığı coğrafyaya çabuk adapte olmasıdır. Bunun dışında sosyal yaşamdan da örnekler verir. Arkeolojik veriler ışığında altıncı yüzyıldan itibaren yapılan taş yapılardan ve yollardan bahseder ve bunları, Roma'nın en büyük kültürel mirası olarak niteler. Yine ticaretin Roma için önemine değinerek Mısır'ın Roma için hububat ambarı olması ve Ostia'nın İmparatorluk Dönemi'nde önemli bir liman hâline gelmesi gibi örnekler sıralar. Ayrıca bu bölümde *praetor*, *tribunus plebis* gibi Roma tarihinin önemli makamlarını küçük başlıklar hâlinde açıklar. Nihayetinde Southern, Roma ordusunu anlatmaya geçmeden Roma tarihinin bir panoramasını sunar ve böylece Roma'nın Krallık Dönemi'nden Geç Devir'e kadarki siyasî, kültürel ve demografik arka planını aktarır.

Üçüncü bölüm tamamen Roma ordusuna ayrılmıştır. Krallık Dönemi'nden başlayıp Latinlerin, Sabinlerin ve Etrüsklerin ordu durumlarından söz eder. Erken dönem Roma ordusunda Etrüsk etkisi olduğu görüşündedir. Roma ordusunun ilk yapılanma ve gelişme sürecinden bahseder. Ordudaki bu gelişmelerin başlangıcını Servius

Tullius'un reformlarına bağlar, ancak bunun doğruluğundan emin değildir. Southern'e göre Romalılar savaş kampı kurmayı da Samnit Savaşları'ndan sonra öğrenmiştir. Ancak Southern, Polybios'un aktardıklarına bakarak Roma ordusunun asıl gelişiminin Kartaca Savaşları ile başladığını belirtir. Roma Cumhuriyet Dönemi ordusunda en önemli ıslahatı yapanın, *cohors* düzenini getiren Marius olduğunu yazar. Ayrıca kaynaklara göre Marius reformlarına kadar her lejyon, farklı hayvan sembolleri taşıırken Marius, bunu sadece kartala indirgemıştır. Southern, sonrasında İmparatorluk Dönemi'nde ordunun gelişimine değinir; eğitiminden teçhizata kadar bu dönemde hayli gelişme olduğunu aktarır. Bu dönemdeki en büyük gelişmenin *praetoriani* denilen imparatorluk muhafızları olduğunu belirtir. Bu bölümdeki en ilginç bilgilerden biri ise *dromedarii* denilen deve binicileriyle ilgilidir (s. 123). Southern, doğu eyaletlerinde develerin oldukça sık kullanıldığını dile getirir.

Kitabın en ilginç kısımlarından olan dördüncü bölüm, Roma ordusunun kültürüyle ilgilidir. Bu bölümde Southern, ilk olarak Cumhuriyet ve İmparatorluk dönemlerinde ordunun etnik yapılarından söz eder. Geç Cumhuriyet Dönemi'ne kadar orduda genellikle Latin ve İtalyan kökenli askerlerin yoğunlukta olduğunu, ancak İmparatorluk Dönemi'yle birlikte farklı etnik kökenli askerlerin sayısının arttığını ifade eder. Bilhassa yardımcı birliklerde yabancıların etkisini görürüz. Bu bölümün en dikkat çeken konularından bir diğeryse askerlerin kadınlarla olan ilişkileridir. Roma ordusunda kadınlar yoktur, İmparatorluk Dönemi'nde askerlerin evlenmeleri de yasaktır, buna karşın Southern, askerlerin metreslerinin olabileceğini aktarmıştır. Bir diğerk dikkat çeken konu da ordudaki adalet sistemidir; orduda disiplinin nasıl sağlandığına ve itaate karşı gelen askerlere ne tür cezalar verildiğine değinmiştir. Arkeolojik veriler ışığında askerlerin giydiği kıyafetlere de bu bölümde yer ayırmıştır. *Sagum* denilen pelerinlerden, *caligae* denilen çizmelere kadar askerî kıyafetler hakkında detaylı bilgiler verir. Bunun dışında *cornu* ve *bucina* gibi müzik aletlerinin orduda ritim için kullanıldığından söz eder (s. 159). Ek olarak belli başlı festivallerin ve özel günlerin askerler için tatil olduğundan bahseder.

Beşinci ve altıncı bölümlerde Southern, Roma ordusunun savaştaki durumundan ve kullanılan araç-gereçlerden söz eder. Savaş stratejilerini, inşa edilen kaleleri ve işlevlerini aktarmaya çalışır. Tacitus'un *Agricola*'sında göze çarpan, *Agricola*'nın piyadelerin önünde hücum etmesi ve yardımcı birlikleri en önde konumlandırması gibi örneklerden bahseder. İlaveten Romalıların *pilum*, *langae*, *gladius*, *spatha* gibi savaş gereçleri hakkında bilgiler verir (s. 209-2013). Altıncı bölümün dikkat çeken kısımlarından biri, askerî tıbbı yer vermesidir. Southern, antik kaynaklarda adı geçen askerî doktorların çoğunun Yunan veya doğu kökenli olduğunu belirtir. *Optiones valetudinarii* ve *capsarii* olarak adlandırılan tıbbi personellerden söz eder (s. 235).

Yedinci bölümde Southern, Geç Antik Devirde Roma ordusunun durumunu inceler ve erken dönemlerle karşılaştırır. Üçüncü yüzyıl krizinin ardından bilhassa Diocletianus ve Constantinus dönemlerinde orduda değişimlerin gerçekleştiği görüşündedir. Bu değişimlerin en dikkat çekenini şehir duvarlarındaki gelişimdir. Southern, bu durumun güvenlik meselesiyle alakalı olduğunu savunur. Bu bölümün en yararlı taraflarından biri tahkimat kısmında yer alır. Tuna üzerinde Roma tahkimatlarının Graeme Stobbs'a ait kuş uçumu çizimlerine yer verir. Bu çizimler, o dönemdeki istihkâmın nasıl olduğuna dair okuyucuya fikir verebilir (s. 262-264). Sekizinci bölümde ise Romalıların büyük askerlerini ve savaşlarını anlatır. Scipio Africanus, Marius, Pompeius, Caesar, Germanicus gibi önemli komutanları; Pharsalia'yı (İç Savaş), Philippi'yi, Claudius'un ve *Agricola*'nın Britannia Seferleri'ni, Traianus'un Dacia Seferi'ni ve Septimius Severus'un Doğu Seferleri gibi önemli birtakım savaşları, başlıklar hâlinde anlatmıştır. Son bölümde, Roma ordusu hakkındaki çalışmaların sorunlarına değinmiştir.

Bu eserde okuyucu üç şey beklemelidir: Roma siyasî kurumlarında zaman ve mekâna göre askerî uygulamalardaki farklılıklara dayalı bir anlatı, antik metinlerden savaş alıntıları ve yorumları; Roma ordusunun kültürel ve sosyal durumu. Southern, bu üç konuda da genel itibarıyla tatmin edici bir anlatı sunmaz fakat bazı yerlerde sınırlı da olsa ilginç bilgiler vererek okuyucuya yeni şeyler katabilir. Yine de kitabın asıl sorunlarından biri, bu ilginç bilgilerin yeterince uzun olmamasıdır. Örneğin Roma'nın Tiber'deki bir köyden yükselişini anlatmak için beş sayfa, ordunun tarihine de on bir sayfa ayrılmışken, kitabın çoğunda

silahlardan generallere, deve binicilerden orduda kullanılan müziğe kadar pek çok ilginç konu, ancak bir iki sayfayla kendine yer bulur. Bu ilginç sayılabilecek bölümlerin hiçbiri, yazarın Roma askerî kurumlarının zaman ve mekân içindeki çeşitliliği kadar uzun değildir. Kitabın çoğu bölümünde, Roma'daki önemli savaşlar üzerinden Roma tarihiyle alakalı genel bilgiler sunulur. Yazar kanıtlar hakkında çok az konuşur ve antik kaynaklardan modern eserlere açıklama yapmadan geçiş yaparak, ikisi arasındaki önemli ayrımları yer yer görmezden gelir. Tüm bunlara rağmen Southern, Roma ordusuna dair önemli bir giriş metni sunmuştur. Bu sebeple bu eserin özellikle ders kitabı olarak okunmasında fayda olduğunu düşünebiliriz.